

Uit het leven gegrepen

Pompejaanse verstarring in Amsterdamse nieuwe kerk.

Detail van de wandschildering in de tuinkamer

In Amsterdam loopt momenteel de tentoonstelling *Pompeji, terug naar de bedolven stad*. Naast vondsten die een licht werpen op het dagelijkse leven in de Romeinse stad, kan men er ook de resultaten zien van een ambitieus onderzoeksprogramma, het *Neapolis-project*. Onder de titel *Rediscovering Pompeii* trok de tentoonstelling in New York, Malmö, Houston en Londen bijna één miljoen bezoekers.

CHRISTINE BUYLE

Pompeji was een welvarend en bruisend Romeins provinciestedje aan de Golf van Napels. In winkeltjes en kraampjes prezen kooplui hun waren aan, de thermopolia verkochten warme hapjes en drankjes, karren met goederen reden af en aan en sleten diepe geulen in het plaveisel uit.

Pompeji bood tal van ontspanningsmogelijkheden. De stad was twee theaters rijk en het amfitheater is het oudste dat tot nu toe gevonden is. Toen al kwamen hooligans-avant-la-lettre er keet schoppen, met het onzalige gevolg dat de keizer de spelen tien jaar lang verbood. De gladiatorenkazerne was op zichzelf al een attractie van formaat. Vanop afstand toekijken hoe die gespierde kerels zich oefenden voor de strijd en lovende graffiti op de omheining krabbelen, dat was pas spannend! Sommige welgestelde dames schrokken er zelfs niet voor terug om in het geheim de kazerne binnen te glippen en zich in de armen van hun gladiatorenminnaar te storten. Van de openbare thermen ging iedere namiddag een onweerstaanbare aantrekkingskracht uit. Iedereen had dan wel zin in een gezellige babbel en een luilekker bad.

In het jaar 62 richtte een zware aardbeving enorm veel schade aan. Jaren later

waren heel wat openbare gebouwen nog altijd niet gerestaureerd en lagen er in sommige huizen kalkhoopjes te wachten op de metselaars. Het ergste moest echter nog komen. In de vroege ochtend van 24 augustus 79 trad de Vesuvius onverwachts in werking en vuurde een stortvloed van gloeiende as en lapilli op de Pompejanen af. Velen renden in paniek de straat op, sommigen met een dakpan boven het hoofd om zich tegen de hete projectielen te beschermen, anderen met een zak vol kostbaarheden, op zoek naar een schuilplaats. Ontelbare mensen stikten door de wolk die opsteeg uit de vulkaan. In een mum van tijd verdwenen in de omgeving van de Vesuvius hele steden en villa's onder een metershoge laag vulkanisch materiaal.

Het unieke van dit hele verhaal is dat het niet ontleend is aan het relaas van antieke schrijvers, maar dat het volledig gebaseerd is op archeologische vondsten. Na de ontdekking van Pompeji, ongeveer tweehonderdvijftig jaar geleden, is er een ontzagwekkende hoeveelheid informatie verzameld over het leven in die stad. Zoveel, dat de overzichtelijkheid van die gegevens dreigde verloren te gaan. Toen in 1980 een hevige aardbeving zowat drie kwart van de gebouwen in Pompeji beschadigde, kwam de

Italiaanse overheid met extra fondsen op de proppen. Op het eind van de jaren tachtig begon men alle informatie over de archeologische zone rond Pompeji in een omvangrijke databank te stoppen. In twee jaar tijd, van 1987 tot 1989, werkten meer dan honderd specialisten uit diverse wetenschappelijke disciplines mee aan het zogenaamde *Neapolis Project*'. Eerst bracht men het gebied rond de Vesuvius driedimensionaal in kaart. Op die manier ontstond een referentienetwerk waarin men alle gegevens kon koppelen.

SCHATTENGRAVERS

De tentoonstelling *Rediscovering Pompeii* belicht enkele aspecten van het *Neapolis Project*: er is een grote maquette van het archeologisch gebied rond de Vesuvius, er staan enkele videoschermen opgesteld en de bezoeker kan zijn dorst naar kennis lessen aan interactieve computerterminals. Bovendien toont de tentoonstelling een tweehonderdtal recente en oudere vondsten uit de streek rond de Vesuvius. Bij de ingang ligt het afgietsel van een slachtoffer van de ramp van 79. Het gaat om een dame die aangetroffen is in het antieke Oplontis, een residentieel stadje aan de Golf van Napels dat nu onder het moderne Torre Annunciata begraven ligt. De

vrouw raakte na haar verstikkingsdood volledig met as bedekt, en die versteende in de loop der tijden. Het verteerde lichaam liet in het gesteente een holte achter. Sinds de jaren zeventig van de negentiende eeuw vult men dergelijke gaten met gips op, zodat er een afdruk van het slachtoffer ontstaat. Voor de dame op de tentoonstelling volgde men een andere procedure: het afgietsel is gemaakt uit epoxihars. Het voordeel van dit doorzichtig materiaal is dat het skelet van de vrouw en de sieraden (weliswaar vervangen door kopieën) zichtbaar blijven. Het nadeel is echter de omslachtige techniek: eerst vult men de holte met vloeibare was; daarna vervaardigt men een mal, om daarin tenslotte het hars te kunnen gieten.

In de tentoonstelling moet je eerst door een nauwe gang met wanden van as en lapilli. De eerste opgravers die in de achttiende eeuw in opdracht van de Napolitaanse koningen metersdiepe kuilen dolven om bij de kunstschaten te kunnen, moesten diep onder de grond ook door zulke smalle gangen kruipen. Het spreekt vanzelf dat dit putten delven en schatten roven op geen enkele wetenschappelijke basis steunde. De systematische blootlegging van Pompeji bracht een aanzienlijke verbetering. Op de tentoonstelling zijn enkele foto's te zien van

opgravingen uit de tweede helft van de negentiende eeuw, bijvoorbeeld van het peristilium van het Huis der Vettii. Wie Pompeji ooit heeft bezocht, herinnert zich ongetwijfeld het luxueuze herenhuis van deze twee broers-wijnhandelaars en zal de toestand voor en na de restauratie kunnen vergelijken. Destijds hebben de archeologen voor de reconstructie van dit peristilium een beroep gedaan op wandschilderingen met voorstellingen van tuintjes. Sinds de Archeologische Dienst van Pompeji samenwerkt met botanici, gaat het er, dankzij de analyse van pollen en van gipsafgietsels van ter plaatse gevonden wortels en zaden veel nauwkeuriger aan toe.

De tentoonstelling besteedt extra aandacht aan de tuindecoratie. Zo ziet men een volledig beschilderde tuinkamer, uitgevoerd in de zogenaamde 'tweede Pompejaanse stijl'. Deze illusionistische stijl had als belangrijkste doel de krappe vertrekken van de Romeinse domus groter te doen lijken. Imaginaire vergezichten op gebouwen en landschappen leken vensters die een uitkijk boden op een denkbeeldige wereld. Dat compenseerde een beetje de beslotenheid van de kamer zelf, want vaak waren er niet eens ramen, tenzij soms hele kleintjes die niet beglaasd waren. De Pompejanen waren erg gesteld op wat groen in hun woning. Als het

enigszins mogelijk was, legden ze een heus peristilium aan, maar als ze te eng behuisd waren, lieten ze de muren rond hun tuintje beschilderen met realistische theatermaskers, weelderige bloemen en planten en allerlei soorten vogels. De schilders hanteerden modelboeken waaruit de heer des huizes zijn keus kon maken.

Er valt op de tentoonstelling nog andere tuinversiering te zien, zoals realistische beelden waarvan sommige fungeerden als fontein. Een beroemd voorbeeld is de waterende, dronken Hercules. Naast tuinmeubilair staat er op de tentoonstelling ook een kleurige, decoratieve fonteinnis, bekleed met glaspasta, puimsteen en schelpen. In vergelijking met de Pompejaanse vloermozaïeken in *opus vermiculatum* (gemaakt van heel kleine scherfjes), waarvan enkele schitterende voorbeelden in het Archeologisch Museum te Napels te zien zijn, maakt deze fonteinnis een wat kitscherige indruk. Talrijke vondsten schilderen een levendig beeld van de dagelijkse bedrijvigheid in Pompeji. Er zijn fragmenten van pleisterwerk op huisgevels, fel rood geverfd en voorzien van verkiezingspropaganda en graffiti. De tentoonstellingsbezoeker kan een blik werpen in de Pompejaanse keuken en ziet gecarboniseerd voedsel en

allerlei huisraad. Schitterende juwelen en schminkgerei bewijzen dat de schoonheidsverzorging van de vrouw in die tijd een serieuze aangelegenheid was.

De ontdekking van Pompeji verwekte in de achttiende eeuw zoveel beroering dat zelfs de stijl erdoor beïnvloed werd. Ook nu gaat er van de vondsten nog steeds een bijzondere fascinatie uit. Is het omdat ze de dagelijkse werkelijkheid van ruim negentien eeuwen geleden weer tot leven wekken, of omdat ze, door te wijzen op wat er na al die tijd nog gelijk is gebleven, onze eigen kleinmenselijkheid een spiegel voorhouden?

Pompeji, terug naar de bedolven stad De Nieuwe Kerk Dam, Amsterdam Tot 12 april 1993